

A hallgatói kérdések jelentősége a szakfordítóképzésben

ZACHAR VIKTOR

egyetemi adjunktus, ELTE BTK Nyelvi Közvetítés Intézete, Fordító- és Tolmácsképző
Tanszék

Abstract: The present paper analyses the importance of student questions regarding assignments in translation training, with an emphasis on technical translation in the fields of social science and economy, providing examples in the language pair German-Hungarian. Based on the dichotomy of Christiane Nord (2002), the paper first provides an overview of possible questions related to intratextual and extratextual factors in translation. In the second part, it presents possible answers why students rarely ask these important questions during assignments in translation training.

Keywords: translation training, technical translation, student questions, Harold Lasswell, Christiane Nord

Allgeier Magdolna emlékére

1. Bevezetés

Jelen tanulmányomban azt vizsgálom, milyen jelentősége van vagy lehet az egyes fordítási feladatokhoz kapcsolódó hallgatói kérdések feltevésének a szakfordítóképzés keretében, a fordítástechnikai és szakfordítási szemináriumokon. A tanulmány apropóját az adta, hogy többek között német–magyar szakfordítást oktató tanárként immár visszatérően a következőre lettem figyelmes az említett kurzusok keretében: a hallgatók nem vagy csak nagyon ritkán tesznek fel – akár szóban, akár írásban (például e-mailek formájában) – kérdéseket az elkészítésre kiadott fordítási feladatokkal (jelen esetben szövegekkel és szövegrészletekkel) kapcsolatban, noha ez a fordítói gyakorlat és a fordításoktatás szempontjából is sok esetben indokolt volna. Egyrészt különösen azért lenne indokolt, mert a hallgatóknak jellemzően egyáltalán nincs vagy még csak kevés tapasztalata van a fordítás terén. Másrészt pedig abból az okból, mert a szakfordítási szemináriumok esetében – szükségszerűen – általában még keveset tudnak az egyes szövegfajtákról és az adott szakterületekről is, ami tanszékünk – az ELTE BTK Nyelvi Közvetítés Intézetének Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke – esetében a *fordító és tolmács* mesterszagnál a gazdasági és jogi szakterületet jelenti.

Tanulmányomban konkrét példákkal alátámasztva először kitérek arra, véleményem szerint milyen kérdéseket tehetnének fel a hallgatók bizonyos fordítási feladatok előtt és/vagy közben. Preskriptív jelleggel úgy is fogalmazhatnék, mely kérdéseket *kellene* feltenniük annak érdekében, hogy az elvárásoknak megfelelően szakszerű, minél pontosabb fordítást tudjanak készíteni. Ezt követően pedig röviden arra keresem a választ, milyen okai lehetnek annak, hogy ezt a *legtöbb* hallgató a *legtöbb* esetben mégsem teszi meg a kurzusok során.

Kiindulási alapom ehhez Christiane Nord dichotómiája, aki a Lasswell-formulából (1948), vagyis az úgynevezett W-kérdésekből kiindulva (ki, mi célból, kinek, milyen csatornán, hol, mikor, miért és milyen funkcióval kommunikál)

különböztet meg szövegen belüli (*textintern*) és szövegen kívüli (*textextern*) tényezőket (Nord 2002: 49). A továbbiakban a szövegen belüli tényezők (*téma, tartalom, előfeltételezések, felépítés, nonverbális elemek, lexika, szintaxis és szupraszegmentális jegyek*) közül ötre fogok kitérni a lehetséges kérdések kapcsán. Ezt követően pedig a szövegen kívüli tényezők közül (*adó, adó számdéka, vevő, médium/csatorna, hely, idő, kommunikációs alkalom és szövegfunkció*) szám szerint összesen hatra mutatok rá a potenciális kérdésekkel összefüggésben.

2. A szövegen belüli tényezőkkel kapcsolatos kérdések

Nézzük meg először közelebbről a *textintern* tényezők csoportjához kapcsolódó kérdéseket. Az első lehetséges kérdés, amelyet a hallgatók feltehetnek, illetve amelyet fel kellene tenniük, arra vonatkozik, hogy a lefordítandó forrásnyelvi szöveg esetében teljes egészről vagy csupán részletről van-e szó. Ezt a Nord-féle tipológia alapján a *felépítés* tényezőnek feleltethetjük meg. Ennek során a szöveg egyes pontjai árulkodhatnak arról, hogy az egy nagyobb egységbe ágyazódik-e be: ilyen lehet valamilyen visszautalás a szövegben (akár konkrét oldalszámmal, akár csak a szavak szintjén), vagy éppen egy-egy összefüggés vagy terminus magyarázatának a hiánya, amelyre már a szöveg korábbi részében sor került. Ilyen árulkodó jelek esetében indokolt lenne tisztázó kérdéseket feltenni a forrásnyelvi szöveg jobb megértése és a pontosabb fordítás elkészítése érdekében.

Némileg összefügg az előbb említett kérdéssel a második, amely a rendelkezésre álló bővebb háttérismeretek megosztására irányul. Ez a Nord-féle *téma* szövegen belüli tényezőnek felelne meg. Ebben az esetben kevésbé az általános értelemben vett háttérismeretre (vagyis a téma általános összefüggéseire, jelenségeire, sarokpontjaira) kell gondolni, hiszen azokat a fordító – vagy jelen esetben a hallgató – szükség esetén saját maga is fel tudja térképezni a munkája során. Relevánsabb a konkrét fordítási helyzetre, illetve magára a szövegre vonatkozó háttérismeret, amely viszont jellemzően rejtve marad a nyelvi közvetítő előtt, amennyiben erre nem kérdez rá explicit módon.

Ez a kérdés egyébként már terminológiai összefüggéseket is mutat, ahogyan az jól látható a következő konkrét példából: Adott rövid, mintegy egyoldalas német nyelvű tájékoztató szöveg, amely egyfajta előzetes útmutatóként szolgál egy intézmény látogatói számára. Az eredeti dokumentum, amely egyébként egy korábban a saját fordítói gyakorlatomban előforduló „éles” szöveg, kitér arra, hogyan kell viselkedni az adott intézményben, mire lesz mód a látogatás során, és lehetőség szerint milyen viselkedést, milyen megnyilvánulásokat kell kerülnie a látogatóknak. A forrásnyelvi változat azonban – vélhetően nem szándékosan, de – úgy van megfogalmazva, hogy abból sehol sem derül ki az olvasó, és így a fordító számára sem, kik és milyen intézményt látogatnak majd meg valójában. Ez egyébként nem számít ritkaságnak a gyakorlatban, más fordítási helyzetben is találhatunk példát erre. Az eredeti szerző számára ugyanis egyrészt adott eset-

ben evidens összefüggésekről van szó, másrészt a szerző csak nagyon ritkán gondol a fordítóra és a későbbi fordítási helyzetre a forrásnyelvi szöveg megalkotásakor. A szóban forgó német forrásnyelvi szöveg a *látogatókra* a *Besucher*, az *intézményre* pedig (amely egyébként egy idősök otthona) a *Träger* (vagyis *fenntartó*) kifejezést használja. Amennyiben a hallgatók nincsenek tisztában, illetve nem kérdeznek rá a háttérismeretre, úgy könnyen előfordulhat, hogy nem a megfelelő terminust használják ebben az esetben, és ezen túlmenően a szöveg bizonyos összefüggéseit nem értik meg, vagy félreértelmezik és félremagyarázzák azokat. Ez pedig ily módon ahhoz vezethet, hogy a célnyelvi szöveg nem felel meg az eredeti szándékának és mondanivalójának.

Harmadikként megemlíteném, hogy indokolt lehet kérdés feltevése akkor, ha a forrásnyelvi szövegben vélt vagy valós tévedéssel találkozunk. Ezt a Nord-féle *tartalom* szövegen belüli tényezőnek lehetne megfeleltetni. Ilyen esetben nem kell feltétlenül a hallgatónak döntést hoznia arról, hogyan járjon el – bizonyos esetekben nem is tud ő maga, illetve ő egymaga dönteni erről. Ismét egy konkrét példát és korábbi „éles” szöveget említve: ha egy magyar forrásnyelvi bizonyítványban az egyik tantárgy mellett elgépelés miatt az az ellentmondás szerepel, hogy *Jeles (4)*, a fordító nem fog tudni dönteni arról, melyik érdemjegy a helyes a kettő közül. Ha azonban – az egyszerűség kedvéért – a célnyelvi változatban is ezt a megoldást alkalmazza, mindenfajta megjegyzés, változtatás nélkül, a fordítás felhasználója, aki alapesetben nem látja a forrásnyelvi dokumentumot, adott esetben azt hiheti, hogy maga a fordító hibázott. Amennyiben a fordító nem jelöli semmilyen módon az ellentmondást, úgy valójában bizonyos szempontból hibázik is, hiszen nem tudható, hogy esetleg átsiklott-e a tévedés fölött, vagy szándékosan hagyta úgy, ahogyan az az eredeti iratban szerepel.

Szintén Nord-féle tartalmi vonatkozás az, ha helyesírással kapcsolatos indokolt kérdést nem tesz fel a hallgató az átültetendő szöveg kapcsán. Ennek során kiemelt fontossága lehet a gyanakvásnak is, ami véleményem szerint a jó fordító egyik ismérve. Ha például a forrásnyelvi szövegben az szerepel egy név előtt magyarul, hogy a *dalmát-horvát albán*¹, akkor a hallgató gyanakodhat(na), hogy itt bizony az *albán* esetében nem egy harmadik nemzetiségről van szó, hanem bizony egy tisztségről. Ha a szerző kötőjellel jelölte volna, hogy ezen a ponton az *al-bánra* gondol, akkor persze megkönnyíthette volna a fordító dolgát. De ahogyan arra már korábban utaltam, a szerző csak nagyon ritkán gondol a nyelvi közvetítőre szövege megalkotásakor, különösen akkor, ha számára evidens, magától értetődő szakmai dologról, összefüggésről van szó.

Végezetül – ismét csak magyarról idegen nyelvre történő fordítás esetében – indokolt lenne rákérdezni a célnyelvi szövegben használandó nyelvváltozatra, amennyiben az nem derül ki egyértelműen a kontextusból. Ez Nord saját felosztásában a *lexika* tényezőhöz tartozó kérdés lenne. Ennek azért van jelentősége, mert az adott nyelvváltozat – például a németországi, ausztriai vagy

¹A konkrét példáért hálás vagyok egykori egyetemi oktatómnak, Szmodics Anikónak.

svájci német nyelv használata – helyenként bizony jelentősen befolyásolhatja a terminológiát is. Nem szakszövegnek és szakszövegnek számító szövegekben egyaránt akadnak különbségek a nyelvváltozatok között, amelyeket ismernie és adott esetben alkalmaznia is kell a hallgatóknak a szakszerű fordítás elkészítése érdekében.

Ezt a kérdéskört egyébként – bár alapvető fontosságúnak gondolom – azért hagytam a felsorolás végére, mert már átvezet bennünket két szövegen kívüli tényezőhöz, illetve kérdéshez. Némileg elébe menve a lentebb írtaknak: a terminológia (szövegen belüli tényezőhöz kapcsolódó) kérdése egyrészt felveti a forrásnyelvi szöveg keletkezésének (szövegen kívüli tényezővel összefüggő) kérdését abban a tekintetben, hogy úgynevezett ügyfélspecifikus terminológiáról van-e szó, és ha igen, melyik nyelvváltozatot képviseli az adott ügyfél. Másrészt a keletkezés kérdése részben összefügg az ügyfél személyére vonatkozó (szövegen kívüli tényezőhöz kapcsolódó) kérdéssel is. Ismét konkrét példát említve, az adott ügyfélre jellemző terminológiai kérdés lehet, hogy a célnyelvi szövegben a *Kunde* német terminusra az egyaránt helyes *vevő*, *vásárló*, *fogyasztó*, *ügyfél* és *fél* célnyelvi terminus közül melyiket használja a hallgató.

Végül nem szabad arról sem megfeledkeznünk ennek kapcsán, hogy a terminológia konkrét fordítástechnikai eljárásokkal, stratégiákkal kapcsolatos kérdéseket is felvethet. Így például azt, miként fordítsuk magyarra az *Amtsgericht München* német intézménynevet (*Müncheneri Járásbíróság*, *Müncheneri Alsófokú Bíróság*, esetleg *Müncheneri Elsőfokú Bíróság* formában), ezen belül pedig megemlítsük-e a forrásnyelvi alakot is a célnyelvi változatban vagy sem, és ha igen, melyik nyelvű alakot adjuk meg először és melyiket utána zárójelben. Ez egyrészt ugyan a fordító által tanultakon és az általa alkalmazott alapelveken is múlik. Másrészt viszont indokolt lehet rákérdezni erre a megbízónál is, hiszen létezik olyan fordításszolgáltató cég a piacon, amelynek fordítási szabályzata értelmében egyenesen tilos a forrásnyelvi alak kiegészítő feltüntetése zárójelben.

3. A szövegen kívüli tényezőkkel kapcsolatos kérdések

Ezt követően térjünk rá a szövegen kívüli tényezőkre és az ezekhez sorolható kérdésekre. Ezek közül kettőt az előző fejezetben már említettem: az első az ügyfél személyére vonatkozó indokolt kérdés, aki Nord terminusával élve az *adó* vagy a *vevő* lenne. Azért említem mindkét eshetőséget, mert akkor nevezhetnénk kizárólag *adónak*, ha a megbízó egyben felhasználója is a lefordított szövegnek. Ha a két fél különbözik, vagyis más adja a fordítási megbízást, mint akinek az készül, akkor ez esetben az ügyfél maga csakis *vevő* lehet Nord felfogását követve. Ahogyan utaltam rá az előbb, az ügyfél az úgynevezett ügyfélspecifikus terminológia szempontjából is fontos szerepet játszik.

Másrészt kitértem már korábban a szöveg keletkezésének körülményeire: nem mindegy, hol és mikor jött létre az adott forrásnyelvi szöveg, hiszen ez

jelentős terminológiai eltérésekkel is járhat. A Nord-féle dichotómiában ezek a *hely* és az *idő* szövegen kívüli tényezőként jelennek meg.

Harmadikként említhetjük a címzettre, célközönségre irányuló kérdést, amelyre fentebb szintén utaltam már. A Nord-féle vevő több szempontból is hatással lehet a fordítás mikéntjére: gondoljunk például a terminológiára, a fordítástechnikai eljárások, stratégiák kérdésére, vagy éppen a célnyelvi változat explicitégi fokára (ez utóbbival kapcsolatban ld. például Klaudy 1999). Ezért több mint indokolt lenne a hallgatók részéről rákérdezni arra, ki is lesz a lefordítandó szöveg célközönsége, illetve felhasználója, hiszen a kettő nem feltétlenül esik egybe.

A másik három kérdés, amelyre ki szeretné még térni, ha lehet, akkor még az eddigieknél is gyakorlatiasabb. Ezek közül az első abban az esetben lenne indokolt, ha a forrásnyelvi szöveg például PDF- vagy képfórmátumban áll a hallgató rendelkezésére. Erre a tanszékünk mesterképzésének keretében rendszeresen akad példa a fordításra kiadott szövegek esetében. Ezekben a helyzetekben indokolt lenne rákérdezni arra, van-e konvertált, szerkeszthető változata a lefordítandó szövegnek, hiszen az megkönnyítené a hallgató munkáját. A Christiane Nord által leírt tényezők közül ez a kérdés a *médium* szövegen kívüli tényezőhöz kapcsolódik.

A két utolsó kérdés esetében ellenben olyanokról van szó, amelyek közvetlenül nem kapcsolódnak egyik Nord-féle tényezőhöz sem. Az egyik lehetséges kérdés egy olyan fiktív fordítási helyzetben, mint amilyennek a szimulálására a szemináriumainkon ténylegesen és visszatérően sor is szokott kerülni (erről bővebben ld. Zachar 2013), arra irányulhatna, mennyire rugalmas a fordításra kiadott feladathoz kapcsolt határidő. Bár első hallásra furcsának tűnhet „alkudozni” ezen a fordítást oktató tanárral mint fiktív megbízóval, de a fordító piaca rendszeresen előfordul, hogy ilyen egyeztetés keretében sikerül a fordítónak határidő-hosszabbítást elérnie. Ráadásul ennek a kérdésnek a megfogalmazása a hallgatók részéről indokolt lehet a fordítási megbízás kiadásakor, de akár a tényleges munka közben is, amikor már sokkal inkább kiütköznek az átültetés nehézségei, kihívásai. A nyelvi közvetítő esetében érdemes ugyanis megkülönböztetni a percepciót, vagyis az adott kifejezés, szövegrész, vagy a teljes szöveg észlelését (elolvasását), az appercepciót, vagyis a puszta észlelésen túlmutató megértést, értelmezést és végül a produkciót (azaz a forrásnyelvi szöveg tényleges lefordítását). Az ugyanis, hogy a fordító elolvas, majd egy második lépésben elolvas és megért egy bizonyos közlést, még nem jelenti azt, hogy le is tudja azt (megfelelő módon) fordítani (erről bővebben ld. Zachar 2012).

Végül egy ilyen fiktív fordítási helyzet szimulálása során ugyanennyire gyakorlati kérdés lehetne az is, mennyire van kőbe vésve a fordításért járó képzeletbeli honorárium. A sokféle tényezőre tekintettel – fordítási irány, határidő, nehézségi fok, igényelt szaktudás, fordítói tapasztalat stb. – bizony indokolt lehet felvetni azt, lehet-e módosítani a korábbi vállalási áron, illetve a konkrét esetben felajánlott fiktív honoráriumon.

4. A hallgatói kérdések elmaradásának lehetséges okai

A második részben most röviden arra szeretnék kitérni, milyen lehetséges okai vannak annak, hogy a hallgatók a fordítási kurzusok keretében az esetek túlnyomó többségében nem teszik fel az eddig említett kérdéseket az egyes fordítási feladatokkal kapcsolatban. Az alábbiakban összesen hét ilyen okot fogalmazok meg.

Ezek közül az első az időhiány, amely természetesen nem csak a mára végtelenül felgyorsult fordítói piacon – és persze világban –, de már a végzettség megszerzése előtt, a szóban forgó fordítóképzés során is megjelenik. Egyrészt nyilvánvalóan a nagy mennyiségű heti fordítási, tolmácsolási házi feladat és készülési vonatkozásában, hiszen egy-egy félévben számos kurzust kell teljesíteniük a képzésben résztvevőknek. Másrészt azért is, mert a hallgatók közül ma sokan rákényszerülnek arra, hogy már a nappali képzés mellett is dolgozzanak, vagy éppen a kötelező szakmai gyakorlat után (vagyis jellemzően a kétéves képzés első évét követően) ragadnak meg egy felkínált lehetőséget, párhuzamosan a tanulmányaik folytatásával, majd befejezésével. Ezen a ponton érdemes megjegyezni, hogy az időhiány egyes fordításkutatók szerint a 21. századra a legmeghatározóbb szituációs tényezővé vált a fordítói munka során (Bayer-Hohenwarter 2009: 193).

A második lehetséges ok a motiváció hiánya. Ezen azt értem, hogy a hallgatót nem érdekli a fordításra kiadott konkrét szöveg, maga a teljesítendő fordítás-technikai vagy szakfordítási kurzus, vagy legrosszabb esetben az egész kétéves képzésből kiábrándult egy bizonyos idő elteltével.

A harmadik és negyedik lehetséges ok egyaránt a fordítói kompetencia és a fordítási tapasztalat hiányával áll összefüggésben, így idővel és kellő energia-befektetéssel orvosolhatónak tűnik. Lehetséges ok egyrészt az, hogy a hallgató nem gondol arra: fontos lehet az adott fordítási helyzetben, a konkrét fordítandó szöveg esetében feltenni egyik vagy másik kérdést. A másik pedig az, hogy a jó, a rutinos fordítóval ellentétben nem gyanakszik vagy még nem gyanakszik eléggé: ez igaz lehet például akkor, ha egy kifejezés mást is jelenthet, ha úgynevezett hamis baráttal van dolgunk a lefordítandó szövegben, vagy – amint korábban említettem – ha a helyesírással kapcsolatos indokolt kérdést nem tesz fel a hallgató.

Ötödik okként említeném – az előzővel némiképpen összefüggésben – a figyelmetlenség kérdéskörét. Ez egyrészt az átlagolvasóhoz hasonló, fáradtságból vagy elkalandozó figyelemből fakadó figyelmetlen olvasást és szövegértelmezést jelent. Másrészt viszont ezen a ponton nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, miszerint „a fordítási folyamat során az elemző olvasás az átlagosnál mélyebb értelmezéssel párosul, mivel szövegalkotási (kódolási) szándékkal történik” (Dudits 2005: 70). A figyelmetlenség esetében tehát ennek alapján preskriptív jelleggel azt mondhatjuk, mélyebb értelmezéssel kellett volna párosulnia a fordítói elemző olvasásnak ahhoz, hogy ne következzen be a figyelmetlenség és a helytelen szövegértelmezés.

Az utolsó előtti lehetséges ok a tényleges fordítási szituáció, amelyben megvalósul a fordítási feladat kiadása és megoldása. Itt arra kell gondolni, hogy bármilyen pontos, részletes szimulációs gyakorlat kidolgozása ellenére sem éles, hanem minden esetben pusztán oktatási helyzetről van szó, és ezzel természetesen maguk a hallgatók is tisztában vannak. Ez pedig egyrészt együtt jár azzal, hogy ily módon nincs igazi tétje az adott fordítási feladatnak a (rész-)jegyen kívül. Másrészt nem igazán releváns, illetve nem minden feladatnál releváns például a határidő vagy a fordítási díj korábban említett módosításának kérdése.

Végezetül hetedik pontként meg kell említeni azt a lehetőséget is, hogy a hallgató egyszerűen csak szégyell kérdezni az oktatótól. Az emögött meghúzódó okok persze maguk is sokrétűek lehetnek: például bizonyos személyiségjegyek, vagy éppen korábbi rossz tapasztalatok a kérdések feltevésével kapcsolatban. Lehet azonban az is az oka ennek, hogy nem szeretne tudatlannak, butának tűnni a hallgató a tanár szemében, vagy az egész csoport vonatkozásában. Adott esetben pedig magyarázható az oktató és a hallgató közötti alá-fölérendeltségi viszonyral is, amelyben a legtöbb hallgató nehezebben nyílik meg, nehezebben kommunikál, mint amikor egyenrangú felekről van szó egy-egy kommunikációs helyzetben.

5. Összegzés

Jelen tanulmányomban az egyes fordítási feladatokhoz kapcsolódó hallgatói kérdésekkel, illetve azok hiányával foglalkoztam a szakfordítóképzésében. Ennek során az első részben – Christiane Nord szövegen belüli és kívüli tényezőiből kiindulva – két részre osztottam a potenciális kérdéseket. Előbbiekhez kapcsolódóan öt, utóbbiakkal összefüggésben pedig hat kérdést vizsgáltam meg közelebbről.

A tanulmány második részében arra tértem ki röviden: milyen lehetséges okok húzódnak meg a mögött, hogy oktatói tapasztalatom alapján a hallgatók nem, vagy csak nagyon ritkán tesznek fel kérdéseket a fordításra kiadott szövegekkel, szövegrészletekkel kapcsolatban, noha ez véleményem szerint sok esetben indokolt volna. Elsődlegesen a még hiányzó fordítói tapasztalat és a szakszövegek átültetéséhez szükséges szaktudás hiánya indokolná ezt véleményem szerint. Az általam ezzel kapcsolatban kifejtettek során összesen hét lehetséges okot soroltam fel a jelenségre.

Bízom benne, hogy a tanulmányban leírtak két szempontból is hasznosnak bizonyulnak majd a fordításoktatásban a fordítási feladatokhoz kapcsolódó kérdések tudatosításán keresztül. Egyrészt elolvasásuk ráébresztheti magukat a jelenlegi és jövőbeli hallgatókat ezek jelentőségére, és arra is, hogy próbálják kiküszöbölni, kiiktatni a tanulmány második részében felvetett lehetséges okokat a minél szakszerűbb célnyelvi szövegváltozat elkészítése érdekében. Másrészt ezek a gondolatok szándékom szerint szólnak a (szak-)fordítást oktató kollégáknak is abban a tekintetben, hogy lehetőség szerint rendszeresen bátorítsák a

hallgatókat a szövegekről és a lehetséges fordítási helyzetekről való elgondolkodásra, valamint az ezekkel összefüggő célirányos, indokolt kérdések megfogalmazására és feltevésére.

Felhasznált irodalom

- Bayer-Hohenwarter, G. 2009. Methodological Reflections on the Experimental Design of Time-pressure Studies. *Across Languages and Cultures* Vol. 10. No. 2. 193–206.
- Dudits, A. 2005. Korlátozott betűhiba-észlelési képesség és a fordítói korrektúraolvasás szerepe a fordításban. *Fordítástudomány* VII. évf. 2. sz. 67–79.
- Klaudy, K. 1999. Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* I. évf. 2. sz. 5–22.
- Nord, Ch. 2002. *Fertigkeits Übersetzen. Ein Selbstlernkurs zum Übersetzenlernen und Übersetzenlehren*. San Vicente (Alicante). Editorial Club Universitario.
- Zachar, V. 2012. A fordító minimális erőfeszítése – Vélt vagy valós probléma? In: Bárdosi, V. (ed.) *A szótól a szövegig*. Budapest. Tinta Könyvkiadó. 269–276.
- Zachar, V. 2013. Valós fordítási feladatok, valós fordítási problémák – Műfajok és feladattípusok az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszék mesterképzésén. *Szaknyelv és szakfordítás*. 23–30.